

זו מהטעם הנ"ל, שהוסיף עליו על שופר שלם משמע. וגם המאירי המביא את שיטת הראב"ד לא הזכיר כלל גירסה כזו, אלא כתב ששיטת הראב"ד מסתייגת מלשון המשנה (כנ"ל) ואילו לשון הברייתא אינה הולמתה. ויש להעיר שאם הראב"ד לא גרס "וגמרו", אלא פירש כך את הברייתא, והבין קצת בדוחק שהרישא עוסקת בשופר שלא היה בו שיעור מתחילה והבבות הבאות עוסקות בשופר שלם — מ"מ בלשון התוספתא ב', ג' (נ"ל פסקה ג') "ציפהו זהב מבפנים פסול מבחוץ כשר ציפהו מקום הנ"פ או שהוסיף עליו כ"ש אפילו במינו פסול" נראה שקשה מאד להעמיס פירוש כזה, ש"הוסיף עליו" אינו מתייחס לאותו שופר כמו "ציפהו מהנ"פ" (וציפהו מהנ"פ ודאי עוסק בשופר שיש בו שיעור, הן מפני שהוא המשך של ציפהו מבחוץ כשר, והן לפי טעם הפסול במהנ"פ שהוא משום חציצה, כנ"ל). וזו ראייה לשיטת שאר הראשונים יי.

הרמב"ם כתב (הל' שופר א', ה'—ו'): "דיבק שברי שופרות עד שהשלימו לאחד פסול הוסיף עליו כ"ש בין במינו בין שלא במינו פסול ציפהו זהב...". ולכאורה היה נראה לדייק מהלשון "עד שהשלימו לאחד" שמדובר דוקא בשופר שלא היה בו שיעור מתחילה, וכגירסה "וגמרו" שהביא הריטב"א. אך נראה שאין זה דיוק הכרחי, כי יש להבין ש"עד שהשלימו לאחד" מתייחס למקרה שאף אחד מן השברים אינו קרוי שופר, כגון שהם שברי דפנות שאין בהן חוליה שלימה בהיקפה, או שהחוליות שלימות בהיקפן אך אין בהן שיעור, ו"הוסיף עליו כ"ש" מלמד שגם אם יש בחוליה אחת שיעור התוספת פוסלת (ובכל אחד מהמקרים יש משום חידוש, כי אם היה כתוב רק השלימו היינו חושבים שהפסול הוא משום שאין שופר שלם טבעי, אך מוסיף על שיעור כשר, ואם היה כתוב רק מוסיף היינו חושבים שרק ב' וג' שופרות או שופר וד"א פסולים, אבל שופר אחד מדובק כשר). הכס"מ מזכיר את השיטה שהוספת כ"ש פוסלת רק כשלא היה שיעור מתחילה (בב"י הביאה בשם הכלבו ולא ראה את דברי הראב"ד ורבנו יהונתן), וכן את שיטת הפוסלים, אך משמע מלשונו שאין הוא מדייק מלשון הרמב"ם כלום לענין זה. ובש"ע (תקפ"ו, י"א) פסק כדעת רוב הראשונים שהוספה פוסלת אפילו היה בשופר שיעור יי.

פרק שני

נסדק לרחבו

ב. דין נסדק לרחבו ופסולי תוספת והציצה

לשון הברייתא האחרונה: "נסדק... לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול". ופירשו הראשונים שמדובר בנסדק לרחבו כרוב היקפו¹, ושני החלקים אינם

(11) הגר"א (תקפ"ו, י"א) כתב שבקרו של פרה דקאי גילדי גילדי ופסול משום ב' וג' שופרות (כ"ו, ע"ש ברש"י ותוס' שהיינו בחוליות זו אחר זו) — יש שיעור בחוליה אחת, וזו ראייה לשיטת הראשונים, וכ"מ מהפר"ח תקפ"ו, י'. וכנראה שהיה ידוע להם כך מהמציאות.

(12) לשון הכס"מ: "דיבק שברי שופרות — מסתברא שאם היה השבר (אולי צ"ל: בשבר) אחד מהם שיעור שלם אע"פ שדיבק שבר אחר והוסיפו עליו כשר דומיא דנסדק לרחבו ויש פוסלים". ואין נראה מלשונו שרוצה להוכיח משהו מלשון הרמב"ם, אלא "מסתברא" לו עצמו. ומ"מ בב"י (תקפ"ו ד"ה ומ"ש אפילו [ש"ד.]) כתב שהרא"ש פוסל והכלבו מתיר, והטור כרא"ש, ולכן חשש להלכה לשיטת הרא"ש והטור.

(1) כ"כ בפירוש הרמב"ן והרא"ש והטור והריטב"א. ולשון רש"י: "נסדק — כולו וכן נסדק לרחבו

מצטרפים, כי רובו ככולו, ואם נשתייר בו שיעור עד הסדק כשר כי "חשיב ליה (החלק שאחר הסדק) כמאן דאשתקיל כוליה והוה ליה ארוך וקצרו" (ל' רש"י). ולכאורה קשה: אם החלק שאחרי הסדק נחשב כמי שניטל ואינו מצטרף לשיעור מדוע אין הוא פוסל מדין מוסיף כ"ש גם במקרה שיש שיעור עד הסדק. והנה הפר"ח (תקפ"ו, ז) כתב שקושיה זו היא המקור לשיטת הראב"ד ורבנו יהונתן הגזכרת בפסקה הקודמת שפסול מוסיף כ"ש נהוג רק בשופר שלא היה בו שיעור מתחילה והתוספת השלימתו לשיעור. וכן משמע מדברי הכס"מ (הל' שופר א', ה'). אך לשיטת שאר הראשונים קשה. [בפסקה הקודמת הסתפקנו לשיטת הראב"ד מה הדין במקרה שהתוספת על שופר שלם משפיעה על הקול. ואם נאמר שהראב"ד מודה בזה שפסול א"כ הקושיה בנסדק לרחבו היא גם לשיטתו, כי אין אנו יודעים אם החלק שאחרי הסדק אינו משפיע על הקול (כלומר אם קול השופר בלעדיו לא היה שונה), ומספק צריך לפסול משום ספיקא דאורייתא לחומרא, וכמ"ש הריטב"א בענין דומה כנזכר לעיל פסקה ג', ע"ש². ולפי"ז יוצא שהכס"מ והפר"ח הבינו שגם בתוספת המשנה את הקול מכשיר הראב"ד, ע' בזה להלן סוף פסקה כ"ג].

הריטב"א מתרץ את הקושיה באמרו שפסול ב' וג' שופרות (או שופר ח"א) קיים רק כשהחלקים היו נפרדים לגמרי זה מזה והודבקו, אבל אם יש ביניהם חיבור טבעי — אפילו במיעוט ההיקף — אין אלו ב' וג' שופרות אלא הכל שופר אחד³. כלומר, הריטב"א מתלק בין הצטרפות לשיעור לבין פסילת השופר משום ב' וג' שופרות. להבנת טעמו של הריטב"א נתבונן לדוגמא בשופר שאין בו שיעור, שיוצא ממנו בסופו כעין זיו צר, כך שאורך השופר עם הזיו הוא כשיעור. ברור שהשופר פסול ואין הזיו משלימו לשיעור, שהרי הזיו אין בו היקף שלם ואף לא רוב היקף; ומ"מ פשוט שאם יש בשופר שיעור מבלעדי הזיו אין הזיו פוסלו משום מוסיף כ"ש, שהרי הוא חלק בלתי נפרד של השופר. בנסדק רוב רחבו אפשר לראות את מקום הסדק כזיו צר, המתרחב אח"כ לכדי חוליה שלימה בהיקפה (החלק שאחרי הסדק): במקום הסדק אין הזיו מצטרף לשיעור, שהרי אין רחבו מספיק, וגם התרחבות הזיו בהמשך עד כדי חוליה שלימה אינה מועילה להצטרף

כל רחבו להיקפו". ולכאורה משמע שכוונת רש"י לכולו ממש, וחזר ודיבקו, וכן בנסדק לארכו הוא פוסל רק בנסדק כל האורך. אך בדיבור הבא כתב רש"י: "אם נשתייר בו — מן מקום הסדק עד מקום הנחת פה שיעור תקיעה כשר חשיב ליה כמאן דאשתקיל כוליה והו"ל ארוך וקצרו". ומלשון זו משמע שלא נסדק כולו אלא שנחשב כמי שנפסק כולו וניטל. ולשון הרמב"ן: "לרחבו — פירש"י ז"ל שנסדק כל הקיפו לרחבו ומסתברא רובו ככולו שמצינו בכל מקום רובו ככולו". ומשמע בפשטות שהבין שזוהי גם כוונת רש"י, ונקט 'כולו' כי הפסול הוא בזה שנחשב כמנותק מגוף השופר, ומ"מ רובו ככולו. ולפי"ז בפשטות גם בנסדק לארכו כוונת רש"י לרוב האורך, ע' להלן פסקה י"ח על דברי הרמב"ן שם בענין זה (לאפשרות שהרמב"ן מצריך בנסדק לארכו שיסדק כולו צ"ל כמו שיתבאר בפסקה י"ב בטעם א' — ע"ש — שבארכו הולכים אחר רוב שני הצדדים ולכן צריך שיסדק צד אחד כולו. ולטעם ב' שם נאמר שאין כוונת רש"י להשוות בדיוק את דין רחבו לארכו, אלא ההשוואה היא רק בעיקרון, שמדובר בנסדק כולו, ובמקום שאפשר לומר רובו ככולו — דהיינו ברחבו — אומרים). וע"ע להלן פסקה י"ז הערה 1. [אם בכל זאת נרצה לומר שכוונת רש"י לנסדק כל הרחב ממש א"כ צ"ל שהוא סובר כראב"ד שתוספת אחר שיעור אינה פוסלת, או שלדעתו פסול מוסיף כ"ש אינו אמור במוסיף חלק שהיה שייך לשופר זה עצמו, כדלקמן בפנים ובסוף הערה 5].

(2) והמקור לשיטת הראב"ד יכול להיות מלשון המש' "שברי שופרות", כנ"ל בפסקה הקודמת.
(3) וכך כתבו מדעתם הב"ח (תקפ"ו ד"ה דיבק [ש"ד]). והט"ז (ס"ק י"ד).

לשיעור, כי שיעור שופר צריך להיות רצוף; ומ"מ שני שופרות אין כאן כי הכל שופר אחד, וכמו בזיו צר שאינו מתרחב.

[בדברי הריטב"א מבואר שאילו היה השופר נסדק לכל רחבו ונחלק לשני חלקים והיה חוזר ומדבקם היה פסול אפילו נשתייר בו שיעור, משום מוסיף כ"ש. ולהלן פסקה י"ז יתבאר שגם מדברי רש"י, התוס', הרא"ש, רבנו יהונתן והמאירי משמע שפסול ב' שופרות נוהג גם בשברים של שופר אחד.⁴ אך לתירוץ אחד בתוס' (זה הטוען שדיבק שברי שופרות אינו פסול משום ב' וג' שופרות) אפשר היה לומר שבשברי שופר אחד אין משום ב' שופרות או שופר וד"א, אלא אם אין אף שבר שיש בו שיעור — פסול משום שבטל ממנו שם שופר, אך אם בשבר אחד יש שיעור — כשר, ואין התוספת פוסלת. וכך רוצה לומר השפת אמת (כ"ז. במשנה), והוא מדייק כן מהלשון "דיבק שברי שופרות" — הא שברי שופר אחד כשר.⁵ אך כאמור הריטב"א פוסל בזה, וכן משמע מדברי רוב הראשונים, וכ"פ הט"ז (תקפ"ו ס"ק י"ד) והמ"ב (ס"ק ג"א).⁶ וכמעט בדברי כל הראשונים מבואר שהפסקה "דיבק שברי שופרות" מדברת לפחות גם במקרה של שברי שופר אחד (יהא טעם הפסול אשר יהא)⁷, ויש להבין שהלשון "שברי שופרות" היא פשוט צורת הרבים של "שבר שופר", כמו שצורת הרבים של "בית מדרש" היא "בתי מדרשות" (ולא "בתי מדרש")⁸].

(4) רש"י כתב שנסדק לארכו פסול מפני שהוא כשני שופרות, וכ"כ רבנו יהונתן והמאירי, והמאירי כתב כן גם לגבי שופר שנחלק לרחבו לחוליות שלימות בהיקפן אף כשיש באחת מהן שיעור (ע' בבית הבחירה על המש'). ובחיבור התשובה עמ' 318 כתב בתור הו"א שציקר הפסול הוא רק בבאים משני שופרות, ובבאים משופר אחד הוא רק גזירה אטו באים משנים). והרא"ש כתב שמדבק חוליות שפסול משום ב' וג' שופרות אין ללמוד לשופר שנחלק לארכו שושברים אינם בצורת חוליות, ומשמע כפירוש שבחוליות פסול משום ב' וג' שופרות גם כשהן משופר אחד כמו נסדק לארכו. והתוס' כתבו בתירוץ האחרון שדיבוק שברים — הכולל לדעתם מקרה של נחלק לארכו — פסול משום ב' וג' שופרות.

(5) השפ"א מסביר זאת בשתי דרכים: או שנאמר בניגוד לתוס' שגם המדבק שברים שאין באחד מהם שיעור כשר וחוזר לו שם שופר, ודוקא נסדק לארכו ודיבוקו פסול מפני שאין הדיבוק מחזיק היטב בנסדק מצד אחד כמ"ש התוס' שם (אלא שלתוס' זוהי רק הו"א והשפ"א ר"ל שכן היא האמת); או ששברים שאין בהם שיעור לעולם פסולים, כי בטל שם שופר ואינו חוזר. ודיבק שברי שופרות היינו שיש באחד מהם שיעור, כמו שמפרש הריטב"א, כדלהלן גסקה י"ז, ובוה בבאים משופר אחד כשר, כי אין כאן ב' שופרות או ד"א. [לפי המבואר להלן ראש פסקה י"ח בשם הריטב"א אפשר להבין שרש"י באמרו "דהו"ל כשני שופרות" אינו מתכוון לכך שבנסדק לארכו יש פסול ב' שופרות, אלא כוונתו רק לומר שאין הדיבוק מועיל, כמו במקרה של שני שופרות, ולפי"ז לא תהיה ראייה נגד הסברה שלדעת רש"י אין בשברי שופר אחד פסול ב' שופרות, ע' לעיל סוף הערה 1].

(6) וכ"כ הרש"ש (כ"ז. ד"ה פסול) שלומר שתוספת פוסלת רק אם היא משופר אחר "זה דבר חדש לא שערודהו הפוסקים". והנה מלשון התוס' סוטה י"ח. ד"ה כתבה משמע לכאורה שלדעתם דיבק שברי שופרות היינו דוקא משופרות שונים, ע"ש, אך נראה שבאמת לא זאת כוונתם שם, ומה שכתבו "מפני שמתחילתו לא היתה ברייתן בבת אחת" מוסב על קרן פרה, שהוליותיה אין ברייתן בבת אחת אלא כל שנה נוספת חוליה, וה"ו כאילו הובאה ממקום אחר והודבקה לזו ולא כשופר אחד טבעי.

(7) כי מלבד הראשונים הנ"ל הרי גם הרשב"א והר"ן מקשים על רש"י שנחלק לשנים לארכו הריהו בכלל דיבק שברי שופרות, כדלהלן ראש פסקה י"ז, אף שלא ביארו אם הפסול בזה לדעתם הוא משום ב' וג' שופרות או משום ביטול שם שופר (גם כל התירוצים בתוס' מודים שנחלק הוא בכלל דיבק שברי שופרות).

(8) וע"ע יום תרועה כ"ז. ד"ה מתני'.

הראשונים נתלקו בענין הכשר הברייתא בנשתייר בו שיעור: הרי"ץ גיאת⁹, בעל העיטור (מובאים ע"י הרי"ן) והריטב"א סוברים שנשתייר בו שיעור כשר בין שהשיעור שנשתייר הוא לצד פה ובין שהוא לצד הרחב; ואילו הרמב"ן, הראב"ד¹⁰, הרי"ן¹¹ והטור סוברים שהכשר הוא רק בנשתייר שיעור לצד פה. והנה ברור שהפסול בנשתייר בו שיעור לצד הרחב לשיטת הרמב"ן וסיעתו אינו משום שהחלק הקצר שאין בו שיעור נחשב לתוספת כ"ש, כי א"כ היה לנו לפסול גם בנשתייר לצד פה, שהרי מוסיף כ"ש פסול לדעת הרמב"ן גם במוסיף אחר שיעור, כנ"ל בפסקה הקודמת. אלא ודאי שהפסול בנשתייר שיעור לצד הרחב הוא משום הציצת החלק הקצר שעד הסדק בין הפה לחלק שיש בו שיעור. ואע"פ שבדרך כלל מין במינו אינו חוצץ—הרי כבר נתבאר לעיל (פסקה ה') שלדעת הרמב"ן יש דין נגיעה של הפה בשופר שבגללו פוסלת כאן גם הציצה כזו שבדין הציצה רגיל אינה פוסלת, כגון ציפוי שהוא לנוי, או הפסק אויר, או מין במינו. ואף הטור הביא את שיטת הרמב"ן להלכה כנ"ל פסקה א', ויש להוכיח מכאן שגם הראב"ד והרי"ן סוברים כן.

[והנה ברור שדין זה של נגיעה אינו יכול להילמד מהברייתא שלנו, שהרי בה לא נאמר שנשתייר היינו לצד פה דוקא. ועל כן נראה שהדין נלמד מציפיהו במהנ"פ, שציפוי, אף שהוא לנוי וקי"ל כל לנאותו אינו חוצץ— בכ"ו פוסל משום הציצה, וא"כ מוכח שיש צורך בנגיעה, כמוסבר לעיל פסקה ה'. וכיון שהרמב"ן אינו תולה את דינו שנשתייר שיעור לצד הרחב פסול במחלוקת הפירושים שהביא בענין מהנ"פ הנזכרים לעיל פסקה א'— נראה להוכיח מכאן שגם לפירוש הראשון בענין מהנ"פ הנזכר שם הפסול הוא משום הציצה ולא משום מוסיף כ"ש, וכמו שהוסבר לעיל פסקה ב'. וכך צ"ל גם לשיטת הרי"ן¹², כנ"ל פסקה ו'. וע"ע להלן פסקה י"א].

אך הריטב"א מקשה על הפוסלים בנשתייר שיעור לצד הרחב: איך אפשר לומר שהחלק הקטן פוסל משום הציצה, והרי הוא עצם מעצמו של השופר, בגלל היותו מחובר עמו חיבור טבעי כמוסבר לעיל, שאל"כ הרי גם כשהוא בצד הרחב היה לו לפסול משום מוסיף כ"ש [לשון הריטב"א: "נסדק לרחבו וכו' פי' דליכא משום ב' שופרות כדכתיבנא לעיל וכיון שכן יש להכשיר אפילו כשנשתייר שיעור תקיעה לצד הרחב ואע"פ שזה

(9) בספרו עמ' ל"ב. ע"ש ב"יצחק ירנן" אות פ"ו.

(10) בדרשת עמ' ל"ה.

(11) הרי"ן מביא גם את דעת המקילים אך מלשונו משמע שהוא עצמו סובר כמחמירים, ע"ש.

(12) לכאורה היה אפשר לדחות ולומר שלדעת הרי"ן מין במינו באמת אינו חוצץ, ונשתייר לצד הרחב פסול מפני שרווח הסדק מפסיק בין החלק הקטן לשופר, והכלל של מב"מ אינו חוצץ אמור רק כשהם רצופים ול"ז בלי הפסק אויר ביניהם, שאז החוצץ בטל אל מינו (ע' לתלן פסקה כ"ב. וציפיהו במהנ"פ י"ל שפסול משום הציצה מפני שאינו נחשב לנוי, כמ"ש האבני נזר נגיל פסקה ה' הערה 3. ובהפסק אויר גרידא יתכן שהרי"ן מכשיר, ורק מין במינו עם הפסק אויר חוצץ, כי אז אין אומרים מב"מ אינו חוצץ וממילא יש כאן גוף חוצץ, משא"כ בהפסק אויר גרידא). ולפי הרמב"ן אולי היה אפשר ג"כ לומר שמב"מ אינו חוצץ (ובציפוי אין כל לנאותו אינו חוצץ כמ"ש הא"ב¹), והפסק אויר נחשב לדעתו כהציצה גמורה. אך נראה שכל זה דחוק, כי שופר יכול להיסדק לרחבו בסדק שאין בו חסרון באופן ששני החלקים ישארו הדוקים ול"ז ולא יהיה ביניהם אויר. ובוזוק י"ל שהרי"ן פירש שנשתייר היינו לצד פה כי בזה פסיקא מילתא, שבכל ענין כשר, ואילו בנשתייר לצד הרחב תלוי בצורת ההיסדקות: אם יש בסדק רווח אויר פסול, ואם לאו כשר, ומ"מ מדברי הראב"ד בענין נסדק לארכו מוכח בפירוש שלדעתו מב"מ חוצץ בין פה לשופר אף בלא שום רווח, כדלהלן פסקה י"ג הערה 4.

המיעוט שבפניו חוצץ מין במינו הוא ואינו חוצץ שאין אנו רואין אותו אילו ניטל דא"כ אפילו יש שיעור בקצה הקצר תפסל משום הוסיף עליו כ"ש. וברור שבלשון "מין במינו הוא ואינו חוצץ" משתמש הריטב"א בהשאלה, והכוונה שחלק מהשופר הוא ולכן אינו חוצץ. תדע, שהרי הריטב"א מנמק זאת באמרו: "שאינן אנו רואין אותו כאילו ניטל" וכו', ואם ההכשר הוא משום מין במינו אינו חוצץ — לו גם יהא כניטל מ"מ מין במינו הוא ואינו חוצץ. והריטב"א באמת סובר שגם ציפוי שהוא לנוי או אור חוצצים, כנ"ל פסקה ז', ונראה איפוא שגם מין במינו פוסל לשיטתו (במקרה שאינו מחובר לשופר כלל).]. וצריך להבין מה טעמם של הרמב"ן וסיעתו.

י. הסבר מחלוקת הראשונים בנשתתיר שיעור לצד הרחב. נפרק לרחבו ודיבוקו.

נראה שאת מחלוקת הרמב"ן והריטב"א בשאלת נשתתיר שיעור לצד הרחב אפשר להסביר בשתי דרכים.

דרך א': הכל מודים שהחלק הקטן שאין בו שיעור נחשב לחלק של השופר — מפני שהוא מחובר בו חיבור טבעי — ומשום כך איננו פוסל משום ב' שופרות, אך אין הוא מצטרף לשיעור, כי לענין הצטרפות לשיעור דרושה רציפות ברוב ההיקף. לדעת הריטב"א הדין של נגיעת פה בשופר מצריך רק נגיעה של פי התוקע בחלק הקיצוני של השופר שבו נעשה מעשה התקיעה, אך אינו ענין לרציפות חלקי השופר בינם לבין עצמם. הרמב"ן, לעומת זאת, סובר שהדין של תקיעה בשופר בנגיעה — שאיננו פסול חציצה רגיל כנ"ל בפסקה הקודמת — משמעותו שאויר התקיעה מיד עם צאתו מפי התוקע צריך לעבור בשיעור-שופר שיוצאים בו ידי תובת התקיעה, ולכן לא רק הפסק כלשהו בין הפה לשיעור פוסל, אלא גם חסרון רציפות בשיעור-שופר הראשון הסמוך לפה פוסל י. ומ"מ צ"ע מה המקור להבנה כזו בדין הנגיעה, ומדוע לא נאמר שהדין הוא שאויר התקיעה יבוא מיד במגע עם השופר, אך לאו דוקא עם החלק שבו יש שיעור רצוף.

דרך ב': לדעת הרמב"ן, בניגוד לריטב"א, החלק הקטן כיוון שנכרת רובו הרי הוא ככרות לגמרי, ואינו נחשב כלל לחלק מהשופר, כי רובו ככולו, והרי זה כאילו לקח התוקע חוליה גפרדת והצמידה בידו אל קצה השופר. מובן איפוא שבנשתתיר שיעור לצד הרחב פוסל הרמב"ן משום שהחלק הקטן שאינו חלק מהשופר חוצץ בין הפה לשופר. הנקודה הטעונה הסבר היא מדוע בנשתתיר שיעור לצד פה אין החלק הקטן פוסל משום מוסיף

(1) הלבוש (חקפ"ו, ט') סובר שגם הריצ"ג והעיטור המכשירים בנשתתיר שיעור לצד הרחב מודים לרמב"ן שפי התוקע צריך לנגוע בחלק שיוצאים בו י"ח, אלא טעמם להכשיר הוא זה: מדאוריית' שופר כלשהו כשר, והשיעור של "כדי שיאחזנו בידו ויראה לכאן ולכאן" הוא מדרבנן כדי שלא יאמרו לתוך ידו הוא תוקע (כ"כ הרא"ש סי' ו', אך יש חולקים, ע' בה"ל תקפ"ו, ט' ד"ה ד' גודלים). אבל במקרה של שהרי למעשה השופר נראה לכאן ולכאן — יוצא אדם י"ח שלא קיים החשש שיאמרו וכו' שהרי למעשה השופר נראה לכאן ולכאן — יוצא אדם י"ח בחלק הקצר הסמוך לפיו אע"פ שאין בו שיעור. והדברים תמוהים מאד, כי א"כ הרי גם בלא נשתתיר בו שיעור לשום צד יש להכשיר מאותו טעם, כיון שבס"ה יש כאן שיעור ונראה לכאן ולכאן. אלא ודאי שחכמים הצריכו שיעור רצוף ולא פלוג. וא"ת שמספיק שיהיה שיעור רצוף בשופר באיזה מקום שהוא — גם זה תימה, כי יוצא שבנשתתיר שיעור לצד הרחב שיעור השופר הוא במקום אחד, ואין יוצאים בו, והחלק שיוצאים בו הוא במקום אחר ואין בו שיעור. ותמהני שלא מצאתי מי שהעיר על כך.

כ"ש, מאחר שאינו מהשופר, וכמו שהקשה הריטב"א. אך יש לומר שלדעת הרמב"ן היא הנותנת, ודוקא ראיית החלק הקטן ככרות לגמרי היא סיבת ההכשר, כי פסול ב' שופרות (או שופר וד"א) קיים רק כששני השופרות (או השופר והד"א) מחוברים זל"ז, או שאויר התקיעה עובר מלכתחילה בשניהם כאחד, אבל במקרה שהאויר עובר קודם בשופר אחד ואח"כ באחר שאינו מחובר עמו — בזה אין לדעת הרמב"ן פסול ב' שופרות. ובטעם הדבר י"ל שהתקיעה נחשבת לגמורה ברגע שהאויר עבר כלי אחד, ואין כלי אחר שאינו מחובר בו מצטרף לפסול (השוה סברת הראב"ד לעיל פסקה ח'. אלא שלראב"ד התקיעה נגמרת אחר עבור האויר בשיעור שופר, ואילו לרמב"ן היא נגמרת אחר שעברה דרך כל הכלי. וצריך לומר לדעת הרמב"ן שהכלי הנוסף אינו פוסל אפילו הוא משפיע על הקול, שהרי אין אנו יודעים איך היה נשמע השופר בלי החלק הקטן, והיה לנו לפסול מספק כנ"ל פסקה ט'. על טעם הדבר ר' להלן פסקה כ"ג).

הריטב"א, לעומת זאת, סובר שגם אילו היה החלק הקטן כרות לגמרי היה לו לפסול משום תוספת כ"ש, וכמו שכתב בפרוש: "שאינו רואין אותו כאילו ניטל דא"כ אפילו יש שיעור בקצה הקצר תפסל משום מוסיף כ"ש"². לפי"ז אדם המחזיק בידו חוליה נפרדת ומצמידה אל קצה השופר בשעת התקיעה — באנו למחלוקת הרמב"ן והריטב"א: לרמב"ן כשר ולריטב"א פסול³. לעומת זאת לפי דרך א' הנ"ל בהבנת שיטת הרמב"ן אין צורך לומר שהוא חולק על הריטב"א בזה, ויתכן שהוא מודה שפסול.

[לשון הרמב"ן בחידושו כ"ז: "אבל ברחבו רובו ככולו דהא כניטל הוא להחמיר ונשתייר בו שיעור תקיעה במקום הנחת פה קאמרי". לפי דרך ב' יש להבין ש"כניטל הוא להחמיר" היינו שזהו טעם לפסול לא רק בלא נשתייר בו שיעור כלל אלא גם בנשתייר שיעור לצד הרחב, שהחלק הקטן חוצץ משום שהוא כניטל ואינו חלק מהשופר. ואין הכוונה שרק להחמיר אומרים כניטל הוא, שהרי בנשתייר בו שיעור לצד פה היות החלק הקטן כניטל זהו דוקא צד קולא, שמשום כך אינו פוסל משום מוסיף כ"ש, כנ"ל. ולדרך א' יש להבין ש"כניטל הוא" לאו דוקא, אלא שלענין הצורך ברציפות הריהו ככרות לגמרי ואין כאן רציפות, אך אינו כניטל לגמרי אלא הריהו חלק מן השופר, ומשום כך אין כאן מוסיף כ"ש. ואולי פשט הלשון "כניטל" הוא ראייה לדרך ב'].

והנה בפשטות נראה שתהיה נפקא מינה גדולה בין שתי הדרכים הנ"ל להבנת שיטת הרמב"ן במקרה של שופר שנסדק לרחבו ונשתייר בו שיעור לצד פה וחזר ודיבקו. לפי דרך א' ברור שלד"ה יהיה השופר כשר, שהרי גם בלא דיבוק נחשב החלק הקטן לחלק מהשופר, וכ"ש כשדיבקו. אך לפי דרך ב' יוצא בפשטות שהרמב"ן יפסל במקרה כזה, שהרי בנסדק ולא דיבקו אין החלק הקטן פוסל משום תוספת רק מפני שהוא נחשב ככרות לגמרי ונפרד מהשופר, אבל אם חזר ודיבקו יש לו להיות ככל מוסיף כ"ש ופסול. אך ר' לקמן.

(2) וכך סובר הט"ז תקפ"ו ס"ק י"ד, ע"ש.

(3) הריטב"א פוסל לפחות במקרה שהתוספת משנה את הקול, ולגבי מקרה שלא נשתנה הקול לכאורה אין לנו ראייה גמורה (כי בנסדק לרחבו הרי יש לחשוש שמא החלק הקטן משפיע על הקול), אך מלי הריטב"א משמע בפשטות שגם בזה יפסל, כי הוא אומר שהפסול הוא משום מוסיף כ"ש, ולגבי מוסיף כ"ש כתב בפירושו (כ"ז: ד"ה דרך) שפסול אפילו לא נשתנה קולו. ע' על כך, ועל אפשרות שהריטב"א בכלל לא יפסל בחוליה נפרדת לגמרי — להלן פסקה כ"ג הערה 4.

במקרה שלא נשתייר בשופר שיעור לשום צד יש להסתפק מה יהיה הדין בדיבוק. לשיטת הרמב"ן לפי דרך ב', אם אנו פוסלים בנשתייר שיעור לצד פה ודיבוקו — כ"ש שיש לנו לפסול בלא נשתייר שיעור, משום דיבוק שבירי שופרות. אך לשיטת הריטב"א ששני שופרות אין כאן מפני שהחיבור הטבעי שביניהם מחשיבם לאחד, והסדק רק מקלקל את הרציפות הדרושה להצטרפות לשיעור — יתכן שדיבוק מועיל לתקן את חסרון הרציפות. ואכן רבנו ירוחם פוסק בפירוש שאם דיבוקו כשר⁴. ולפי"ז גם בנשתייר שיעור לצד הרחב ודיבוקו יכשיר הרמב"ן לדרך א', שהרי גם שם הפסול הוא רק משום חסרון רציפות. ושם גם לפי דרך ב' בהבנת הרמב"ן, אע"פ שכל זמן שלא דיבוקו נחשבים החלקים כנפרדים מפני שרובו ככולו, מ"מ כל עוד לא ניתק לגמרי חיבורם הטבעי מועיל הדיבוק להחזירם לקדמותם להיות לשופר אחד, ובכל מקרה שנסדק רוב רחבו ודיבוקו כשר⁵.

והנה לשון הברייתא היא: "נסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול", ולהלן יתבאר אי"ה כי לדעת רוב הראשונים ובתוכם הרמב"ן והריטב"א נסדק לארכו האמור כאן פסול אפילו דיבוקו. ועתה: אם נאמר שלדעת הרמב"ן נשתייר בו שיעור ודיבוקו פסול משום מוסיף כ"ש — כמו שהבנו מתחילה לפי דרך ב' — נמצא שהרישא "נסדק לארכו פסול" מדברת אפילו בדיבוק, המציעתא "אם

(4) בד"ה דיבוק כתב הריטב"א בענין דיבוק שבירי שופרות: "הנכון דשבירי שופרות היינו... שיש בכל שבר כשיעור... דאילו בשבירי שופרות שאין כשיעור בא' (כצ"ל) מהן כבר יצאו מתורת שופר לגמרי ומרישא (ר"ל: "שופר שנסדק ודיבוקו פסול") שמעינו שהוא פסול בכל דכ"ן. ולמד מכאן האבני נזר (או"ח תל"ד אות ו') שהריטב"א יפסל בנסדק לרחבו ולא נשתייר בו שיעור אע"פ שדיבוקו, כמו בנסדק לארכו (לדעת הריטב"א היינו רוב ארכו כלהלן פסקה י"ב), כי בשניהם בטל ממנו שם שופר. ולענ"ד אין זה מוכרח, כי הריטב"א יכול להודות בחילוק בין נסדק לארכו שאכן בטל ממנו שם 'שופר' — שהוא מלשון שפופרת דהיינו חוליה שלימה בהיקפה (להלן פסקאות י"ג וי"ז) — לבין נחלק לרחבו לשתי חוליות שלימות בהיקפן שהחסרון הוא רק מצד השיעור (ויצאו מתורת שופר לגמרי" היינו שא"א לצאת באחת מהן, משא"כ בחוליות שיש בכ"א שיעור). הריטב"א רק טוען שפסול מדבק חוליות שאין באחת מהן שיעור יכול להילמד בכ"ש מפסול נסדק ודיבוקו, כי מנסדק ודיבוקו אנו למדים שדיבוק אינו מהזיר את המצב לקדמתו כאילו לא היה כאן שבר מעולם (אפילו אם צדו האחד נשאר מתובר, וכ"ש בשתי חוליות נפרדות), ולכן המדבק חוליות לא שינת את העובדה שיש כאן שני שופרות שאין באחד מהם שיעור (וי"ל שלדעת הריטב"א אין צורך בשום דרשה כשביל לפסול בזה, כי פשוט שהתורה מצריכה שופר אחד שיש בו שיעור [ואם שיעור שופר מדרבנן — כנ"ל הערה 1 — חכמים מצריכים כך], והדרשה שופר אחד וכו' נצרכה לשני שופרות שאפשר לצאת באחד מהם ואעפ"כ השני פסול. ולכן דיבוק חוליות שאין בהן שיעור פשוט אם יודעים את הרישא של נסדק ודיבוקו). אבל בנסדק רוב רחבו שעדיין מחובר במיעוטו ואין כאן שני שופרות — ומאידך לא בטל שם שופר שפופרת כמו שבטל בנסדק לארכו — יתכן שהריטב"א מודה שהדיבוק מועיל לתקן חסרון של אי-רציפות השיעור גרידא (ורק לעשות שני שופרות לאחד או להחזיר שם שופר שבטל לגמרי אין מועיל דיבוק). וע' בזה להלן פסקה ט"ז וי"ז.

(5) יש קצת ראייה מדברי הריטב"א שהבין כי לדעת הפוסלים אם נשתייר שיעור לצד פה ודיבוקו כשר (וא"כ או שהכינם כדרך א' הנ"ל או שהבין כאפשרות זו שגם לדרך ב' דיבוק מכשיר). כי הריטב"א כתב שלדעתו נשתייר שיעור לצד הרחב כשר אך מ"מ למעשה ראוי לחוש לדעת הפוסלים (הריטב"א מייחס דעה זו לרש"י, כלהלן). ואם בא הריטב"א להורות הלכה למעשה היה לו להזכיר גם חידוש גדול זה, שלמעשה ראוי להחמיר ולפסול גם בנשתייר שיעור לצד פה ודיבוקו, בניגוד לשיטתו הוא. אלא מכאן שהבין כי גם הפוסלים בנשתייר שיעור לצד הרחב מכשירים בזה.

נשתייר בו שיעור תקיעה כשר" מדברת דוקא בלא דיבוק, והסיפא "ואם לאו פסול" עוסקת שוב אפילו בדיבוק. וזה לכאורה קשה, כמו שהגמ' מקשה בכמה מקומות רישא וסיפא בכך ומציעתא בכך. אך לפי מה שר"ל שגם לדרך ב' מועיל דיבוק אפילו לא נשתייר שיעור — יוצא שהרישא עוסקת אפילו בדיבוק, וכן המציעתא "אם נשתייר בו שיעור כשר" אפילו דיבוק, ואילו הסיפא "ואם לאו פסול" עוסקת דוקא בשלא דיבוק. וכן הוא לדרך א', וזה קצת פחות קשה. ואם היינו אומרים שדיבוק אינו מועיל אפילו לענין הרציפות, שלא כדעת רבנו ירוחם, היתה כל הברייתא עוסקת אפילו בדיבוק. ולהלן פסקה ט"ו יתבאר שלשיטת הרא"ש ורבנו ירוחם גם בנסדק לארכו כוונת הברייתא לפסול דוקא בשלא דיבוק, וא"כ לדעת רבנו ירוחם כל הברייתא בשלא דיבוק (ומ"מ במציעתא "אם נשתייר בו שיעור כשר" פשוט לרבנו ירוחם שהדיבוק אינו מקלקל).

אך יש לדחות שאין מהברייתא ראייה אפילו לענין הבנת דרך ב', כי י"ל שהברייתא עוסקת רק במקרה של נסדק ולא דיבוק (ומשום כך לא נקטה 'ודיבוק' כמו בהמשך 'ציקב ופתמו'), ואינה רוצה להיכנס למקרה של דיבוק שבו חלק מהדינים משתנה.

יא. דיוקים בדברי ראשונים אחרים. שיטת הרא"ש בפסול חציצה. פסק הש"ע.

נראה מה אפשר לדייק מדברי ראשונים אחדים בקשר לעצם המחלוקת בנשתייר שיעור כשר, האם הוא רק לצד פה או גם לצד הרחב, ובקשר לטעמי הדינים.

רש"י כתב: "אם נשתייר בו — מן מקום הסדק עד מקום הג"פ שיעור תקיעה כשר השיב ליה כמאן דאשתקיל כוליה והו"ל ארוך וקצרו". ולמדו מכאן הרמב"ן והריטב"א שלדעת רש"י רק בנשתייר שיעור לצד פה כשר. ולא רצו להבין שרש"י נקט כן לדוגמא בעלמא, כי א"כ היה לו לבקוט את הדוגמא של נשתייר לצד הרחב שבה החידוש יותר גדול. ונראה שממה שכתב רש"י "חשיב ליה כמאן דאשתקיל" וכו' אין ללמוד שכוונתו להסביר בדרך ב' הג"ל, שנחשב כמי שנפרד לגמרי ולפיכך אינו פוסל משום מוסיף כ"ש, כי י"ל שכוונת רש"י פשוט להסביר מדוע אם נשתייר בו שיעור כשר, והריהו כאומר: למרות שהזדק מקלקל את השופר ושוברו מ"מ כשר, כי לו יהא החלק הקטן ככרות לגמרי הרי ארוך וקצרו כשר אם נשתייר בו שיעור.

הרא"ש כתב: "לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר דחשביגן מן הסדק ולמטה כאילו ניטל". ובדברי הרא"ש בסי' ג' מבואר ש'למעלה' הוא אצלו לצד הפה ו'למטה' לצד הרחב, וא"כ לכאורה יש לדייק מדבריו שהוא מכשיר דוקא בנשתייר שיעור לצד פה. ולפי"ז יוצא שיש לדעת הרא"ש פסול של חציצה בין פה לשופר, ולא סתם פסול חציצה אלא דין מיוחד של נגיעה, שהרי הוא פוסל אף בחציצת מין במינו. אך מכיון שדין זה של נגיעה אינו יכול להילמד מהברייתא שלנו, שהרי לא נאמר בה ש'נשתייר שיעור' היינו לצד פה דוקא — ע"כ צ"ל שהרא"ש למד את הדבר מדין ציפהו במהנ"פ, שפסול משום ההפסק בין הפה לשופר אע"פ שבדרך כלל אומרים כל לנאותו אינו חוצץ. ואמנם לעיל פסקה ב' רצינו לומר שטעם הפסול בציפהו במהנ"פ לשיטת הרא"ש הוא משום הפסק, אך שם נתבאר שהטור כנראה לא הבין כך את שיטת הרא"ש, אלא הבין שלדעת

(6) ויש לומר שרבנו ירוחם למד את דינו מלשון הברייתא, דהיינו מזה שנקטה "נסדק" סתם ולא "נסדק ודיבוק" כבמשנה (ע' להלן שם), לומר לך שאם דיבוק כשר, בין לארכו ובין לרחבו. אבל לשיטת הרמב"ן שכוונת הברייתא בנסדק לארכו גם למקרה שדיבוק — אם הוא מודה לרבנו ירוחם שנסדק לרחבו ודיבוק כשר צ"ל שהוא יודע זאת מסברה.

הרא"ש יש בציפהו במהנ"פ גם פסול של מוסיף כ"ש (או שהטור לפחות מסתפק שמה יש במהנ"פ לדעת הרא"ש גם פסול מוסיף), וא"א ללמוד משם קיום פסול של הפסק. ולפי הטור צ"ל שהרא"ש נקט "מן הסדק ולמטה" לדוגמא בעלמא, וה"ה למקרה שהשיעור שנשתייר הוא לצד הרחב. ואמנם בקיצור פסקי הרא"ש (שמחברו הוא כידוע הטור) לא הזכיר שהשיעור צריך להיות לצד פה (ובטור פסק שצריך שישתייר לצד פה כדי לחוש לדעת הפוסלים בהפסק בין פה לשופר אותה הוא מביא להלכה בהמשך בענין הרחיק שופר מפיו). [אך הב"י כתב שמדברי הרא"ש נראה שהוא מצריך שישתייר שיעור לצד פה דוקא. וקשה, כי הב"י הוא המסביר שלדעת הרא"ש בציפהו במהנ"פ יש פסול מוסיף, וא"כ מניין למד הרא"ש דין נגיעה. והנה לעיל פסקה ט' הערה 12 הועלתה אפשרות שהפוסלים בגשתייר לצד הרחב אינם חייבים לסבור שמין במינו חוצץ בין פה לשופר, אלא אפשר להם לסבור שיש שם פסול חציצה רגיל, ע"ש, ולפי"ז י"ל שבציפהו במהנ"פ באמת סובר הרא"ש שקיים פסול מוסיף כ"ש, ואת פסול חציצה הוא לומד ממ"ש הגמ' בענין קדחו בזכרותו שחציצה פוסלת בין אויר התקיעה לדפנות¹, ולדעתו פשוט שהפסול הוא בכל מעשה התקיעה, כלומר בין פה לשופר ובין האויר לדפנות²].

ממ"ש הרא"ש "דחשבינן מן הסדק ולמטה כאילו ניטל" יש אולי ללמוד שכוונתו להסביר בדרך ב' הנ"ל מדוע אין כאן פסול מוסיף כ"ש, כי בניגוד למ"ש לעיל לפי רש"י — הרא"ש אין דרכו סתם לפרש, אם לא שיש איזה קושי. ומ"מ מובן שא"א לפשוט מזה האם הוא מכשיר או פוסל בגשתייר שיעור לצד הרחב, כי גם בגשתייר לצד פה יש צורך להסביר מדוע אין כאן פסול מוסיף כ"ש.

הרמב"ם כתב אף הוא (הל' שופר א', ה'): "נסדק... לרחבו אם נשתייר בו כשיעור כשר וכאילו נכרת מקום הסדק". ובדבריו קשה עוד יותר לומר שזהו סתם פירוש, היינו שאע"פ שהשופר שבור מ"מ לא יהא גרוע מארוך וקיצרו שכשר, כי את הדין של ארוך וקיצרו מזכיר הרמב"ם רק אח"כ בהלכה ז', וא"כ מה מועילה לנו האמירה שכאילו נכרת מקום הסדק, והרי עדיין לא שמענו שנכרת כשר. אך מאותה סיבה גם אין נראה כ"כ לומר שכוונת הרמב"ם להסביר בדרך ב' הנ"ל מדוע אין כאן פסול מוסיף כ"ש, כי את פסול ב' שופרות ומוסיף כ"ש מזכיר הרמב"ם רק אח"כ³. והנה הר"ן כתב שמדברי הרמב"ם נראה כשיטה שנשתייר שיעור כשר דוקא בגשתייר לצד פיו. וברור איפוא שהבין כי כוונת הרמב"ם במלים "וכאילו נכרת מקום הסדק" להשמיע שרק אם גשתייר שיעור לצד פה כשר, כי החלק הקטן הריהו ככרות, ואם הוא יהיה בצד הפה יפסל משום חציצה (ולכאורה אין זה בהכרח כדרך ב', אלא י"ל שהדברים אמורים כלפי הצורך בריציפות, שהחלק הקטן נחשב למופסק לגמרי ואינו רצוף לגדול, ולכן אם הוא בצד

1) ומ"מ מין במינו אינו חוצץ שם לדעת הרא"ש, כדלהלן פסקה כ', כלומר שזהו פסול חציצה רגיל.

2) ע' בהערה הקודמת. ולהלן שם יתבאר שלשיטת הראב"ד והרמב"ן גם מין במינו חוצץ בין האויר לדפנות (ולזכרות יש דין מיוחד), והיה אפשר לומר שזה לשיטתם בענין חציצה בין פה לשופר, והכל נחשב למעשה התקיעה שצריך בו נגיעה ומין במינו חוצץ בו (כפי שהבנו בפשטות את שיטת הרמב"ן, וע' פסקה ט' סוף הערה 12). אך להלן שם יתבאר כי מדברי הראב"ד יש ללמוד שיש טעם מיוחד לפסול החציצה בין האויר לדפנות שאינו שייך כלל בחציצה שבין פה לשופר, ולשיטתם אפשר איפוא להבין בפשטות שמעשה התקיעה הוא רק הצמדת הפה לכלי (ודרושה בו נגיעה מאיזה לימוד שאינו ידוע לנו כנ"ל פסקה ה').

3) ולפי האפשרות הנ"ל בפסקה ח' שהרמב"ם סובר כראב"ד שמוסיף כ"ש על שופר שיש בו שיעור כשר — ודאי שאין לזה מקום כלל.

פה הריהו פוסל, כמ"ש לעיל פסקה י' לגבי לשון הרמב"ן, אך אם כוונת הרמב"ם רק לכך קשה קצת מדוע לא כתב פשוט: "אם נשתייר בו שיעור לצד פה כשר". ואולי יש ללמוד מזה שכוונתו גם לדרך ב' הנ"ל, והוא משמיע דרך אגב שחלקים שאינם מחוברים זל"ו ממש — אע"פ שהם צמודים — אין בהם משום ב' שופרות או מוסיף כ"ש שייזכרו (בהמשך).

השיע (תקפ"ו, ט') פסק שצריך שישתייר שיעור לצד פה, "ויש מכשירים בנשתייר אפילו שלא לצד פיו". ובמ"ב (ס"ק נ"ו) כתב שבשעת הדחק אפשר שיש לסמוך על דעה זו (ע"ש בשעה"צ, ויש להעיר שלשון הגר"א שם "וכל הפוסקים" היא ודאי לאו בדוקא, שהרי הגר"א עצמו כתב שהריצ"ג ובעל העיטור מכשירים, ובמקום שאין שופר אחר נראה פשוט שהגר"א יסכים שיש לתקוע בזה שנשתייר בו שיעור לצד הרחב) 4.

4 בש"ע כתב שאם נשתייר בו שיעור לצד פה אפילו נשתנה קולו מחמת הסדק כשר, וזה עפ"י הרא"ש סי' ו'. וכן בנסדק מיעוטו אפילו בתוך שיעור שכשר לא חילק הש"ע בין נשתנה קולו ללא נשתנה. ומבאר הגר"א שדין זה נלמד מדין ניקב ולא סתמו, שאע"פ שנשתנה קולו כשר, כי כל הקולות כשרים בשופר (ש"ע שם סעיף ו'). אך לכאורה קשה כי בענין ניקב הגיה הרמ"א שאם יש שופר אחר אין לתקוע בנקוב מפני שיש מחמירים שלא לתקוע בשופר נקוב, והמ"א (ס"ק ח') והמ"ב (ס"ק כ"ח) כתבו שהכוונה לניקב ונשתנה קולו, אפילו נשתייר בו שיעור, והדברים לקוחים מהכלבו והריטב"א שכתבו שבנשתנה קולו מחמת ריעות לא אמרו שכל הקולות כשרים בשופר, ע' סוגית ניקב וסתמו פסקה י"ט. וא"כ קשה מדוע לא העיר הרמ"א גם לגבי נסדק שאם נשתנה קלו פסול אם יש שופר אחר. וכך הקשה השפת אמת (כ"ז, ד"ה והנה) והניח בצ"ע. והט"ו (ס"ק ח) הרגיש בדבר וכתב שנסדק ולא דיבקו אין דינו כניקב ולא סתמו, אך לא פירש את הטעם. והפמ"ג (שם) כתב שהטעם הוא משום שניקב יש בו חיסרון ונסדק לא. והנה בסוגית ניקב וסתמו שם הערה 4 נתבאר שלדעת הפמ"ג פסול ניקב ונשתנה קולו ולא סתמו הוא משום "הקריבהו נא לפתחך". ולפי"ז יש להבין שהבניין הוא רק כשיש תרתי ריעות: שניראה חפר וגם נשתנה קולו, אבל באחד מהם כשר, ומשום כך נסדק שאינו חסר כשר (ואף שהכלבו כתב שלכתחילה אין ראוי לתקוע אפילו בשופר נקוב שלא נשתנה קולו, משום הידור מצוה, ולכאורה ה"ה בסדק לפחות במקרה שנשתנה קולו — מ"מ י"ל שהרמ"א אינו מתייחס לדין זה שאותו יודעים מסברה אלא רק לדין התמור יותר של הקריבהו וכו', וזה אינו נוהג בנסדק). אבל לפי הבנתנו הראשונה בסוגיה שם (וכך כנראה הבין השפ"א) שטעם הריטב"א והכלבו הוא שקול משונה הנגרם מחמת ריעות אינו נחשב לקול השופר — לכאורה צריך היה להיות כן גם בנסדק (כי דוחק לומר שדוקא כשיש חיסרון אין זה קול השופר, משא"כ בסדק שאין עמו חיסרון, כי גם נקב וגם סדק אינם מבטלים שם שופר, וגם כאן וגם כאן שיוני הקול הוא מחמת ריעות, וא"כ מה הטעם לחלק ביניהם). ומכאן ראייה שגם הרמ"א הבין את הכלבו. כפמ"ג, אא"כ נאמר שאה"ג שהרמ"א פוסל גם בנסדק ונשתנה קולו וסמך על מה שכתב לגבי ניקב. ובפירושו ר' יהונתן מלוניל ד"ה נסדק לארכו (עמ' ל"ד) משמע שהוא אכן פוסל בנסדק ונשתנה קולו מעיקר הדין. אך ע' לעיל שם בד"ה ניקב (עמ' ל'), וצ"ע. נלפי טעמו של הפמ"ג משום הקריבהו וכו' סרה תמיתהו של השפ"א שם שנסדק גרוע מניקב בכל מקום, ע"ש, כי נסדק אמנם גרוע מניקב לענין ביטול שם שופר, היינו שאם נסדק לכל ארכו ובטל ממנו שם שופר — או אפילו נסדק מיעוט האורך וחוששים שמא יבקע כולו עם התקיעה, כדלהלן — פסול ואין מועיל לו דיבקו, משא"כ בנקב שאינו מבטל שם שופר, אבל לענין גנאי מטעם הקריבהו וכו' נקב שיש עמו חיסרון גרוע מסדק שאין עמו חיסרון].

ויש להעיר שהפמ"ג שם כתב שבנקב שלא סתמו אולי יש לפסול אף אם לא נחסר מהומר השופר ע"י הנקב אלא נתקע בו מסמר וכדו' ונמעך המר השופר לצדדים עד שנוצר נקב, כי מ"מ הנקב נראה. ולפי"ז לכאורה ההכשר בסדק הוא רק במקרה שהסדק אינו נראה כ"כ, כגון שהחלקים הדוקים זל"ו במקום הסדק, אבל בסדק שיצר רווח בין החלקים, אע"פ שלא נחסר חומר השופר, יש לפסול משום גנאי כמו בניקב. אך אולי רק לגבי נקב אומר זאת הפמ"ג.

עוד כתב במ"ב (ס"ק נ"ב) שאם חזר ודיבוקו — אפילו בשלא נשתייר בו שיעור — כשר, ומ"מ כשיש שופר אחר טוב יותר לתקוע בו. והנה מקור ההכשר הוא בדברי רבנו ירוחם הנזכרים לעיל פסקה י' (המ"ב מציין לאליה רבה ס"ק י"ט, והא"ר מראה מקום לרבנו ירוחם), ואת הצורך לחוש לכתחילה יש לנמק עפ"י מה שהוסבר י"ט שהרמב"ן אולי חולק וסובר שדיבוק אינו מועיל, כי החלק שאחר הסדק נחשב ככרות לגמרי ודיבוקו הריהו כדיבוק שברים (והיינו כדרך ב' הנ"ל — שמלשון הרמב"ן נראה קצת להוכיח כמוחה כנ"ל שם — ולפי ההבנה הפשוטה יותר בה, שהדיבוק אינו מחזיר את השופר לקדמתו). ולפי נימוק זה אף בגשתייר שיעור לצד פה ודיבוקו הרמב"ן פוסל וראוי להחמיר. אך המ"ב אינו מזכיר זאת, ואינו מנמק כך את טעם החשיש, אלא בנימוקים אחרים הקשורים לדין נסדק לארכו, ע' להלן.

פרק שלישי

נסדק לארכו

יב. מחלוקת הראשונים בדין נסדק לארכו

לשון המש' (כ"ו): "שופר שנסדק ודיבוקו פסול". ובברייתא האחרונה: "נסדק לארכו פסול לרחבו אם נשתייר בו שיעור תקיעה כשר ואם לאו פסול". הראשונים מפרשים שהמש' מדברת בנסדק לארכו. וטעמם הוא כמובן שהמש' אינה מחלקת בין נשתייר שיעור ללא נשתייר. ההבדל בין המש' והברייתא לגבי נסדק לארכו הוא איפוא במלה 'ודיבוקו' הנוספת במש'. לדעת רוב הראשונים הבדל זה אינו מורה על מחלוקת או על הילוק ענינים בין המש' והברייתא, ולדברי שתייהן שופר שנסדק לארכו פסול בין אם דיבוקו ובין אם לא דיבוקו, אלא שהמש' רצתה להשמיע את החידוש שגם אם דיבוקו פסול ואין אומרים שהשופר חזר לקדמתו, ואילו הברייתא העדיפה לנקוט לשון סתמית כדי להשמיע את החידוש ההפוך, שהפסול איננו מחמת הדיבוק בדבק אלא מחמת הסדק עצמו, ובניגוד לניקב וסתמו האמור בתחילת הברייתא י' שם הסתיימה היא הפוסלת ואם לא סתמו כשר כמו שאמרו בפירוש בירוש' (ע' סוגית ניקב וסתמו פסקה י"ח) — הרי בנסדק הפסול הוא בעצם ההיסדקות, ואף אם לא דיבוקו פסול (וטעם ההבדל הוא בכך שניקב אינו מבטל שם שופר אלא שהסתיימה פוסלת משום דבר אחר, ואילו נסדק הריהו כשבור לגמרי, כדלקמן, ואף אם לא דיבוקו — או שדיבוקו באופן שאין כאן דבר אחר, ע' סוגית ניקב וסתמו פסקה י"א — פסול) [כ"כ הרא"ש בטעם לשון הברייתא לפי שיטת רוב הראשונים. ויש לומר עוד שבברייתא לא רצו לנקוט נסדק ודיבוקו בגלל התמסד "לרחבו אם נשתייר

כי נראה כחפר, משא"כ בנסדק שאף אם נוצר קצת רווח מ"מ אינו נראה כחפר, כי ניכר שהוא רק סדק, ואולי בזה אין כ"כ גנאי. וצ"ע.

ויש להעיר עוד שלפי דרך ב' הנ"ל פסקה י' שנסדק רוב רחבו הריהו כנטול — אין כל קושית בכך שנסדק רובו אחרי שיעור כשר אפילו נשתנה קולו, כי כל החלק שאחרי הסדק חשוב כנטול, ואע"פ שקיומו משפיע על הקול אין בכך כלום, כנזכר שם. אמנם לנסדק מיעוט הרחב אין זו תשובה. ושמה י"ל שהרמ"א לא הוצרך להגיה בנסדק מיעוטו כי בו לא כתב הש"ע בפירוש שכשר אפילו נשתנה קולו.

[בערוך השלחן (תקפ"ו, כ"א) כתב שלדעה לפיה נשתייר שיעור לצד הרחב כשר מ"מ אם נשתנה קולו פסול, ע"ש (ואולי יש שם חסרון בדפוס), ואיני יודע מה הטעם לזה].

(1) דברי ר' יוחנן מפסיקים אותה באמצע כנ"ל פסקה א'.